

Wzrost Radomia w życiu literackim

~~Życie literackie w Radomiu~~

w latach 1815- 1968

/Sylwetki biograficzne literatów działających w Radomiu i z Radomiem
związanych/

Na przestrzeni dziejów Radom nigdy nie był wybitnym ośrodkiem życia kulturalnego, w pełnym tego słowa znaczeniu. Szczególnie daje się to sprawdzić w odniesieniu do życia literackiego. Kilka bardziej znanych postaci było związanych z Radomiem, bądź poprzez urodzenie, pobieranie nauki, czy jakiś okres czynnej działalności, ale to jest niewiele.

Jak prawie w każdym środowisku były jednostki mało znane, obecnie niekiedy już zupełnie zapomniane.

Niniejsze opracowanie ma na celu raczej zasygnalizowanie przejawów życia literackiego na terenie Radomia, bo w wielu wypadkach niewielkie tylko wzmianki o niektórych literatach nie pozwalają na szersze potraktowanie tematu.

O k r e s   p r z e d   1815   r.

"Wiek oświecenie w Polsce, gdy spojrzę się nań ze stanowiska historycznoliterackiego, sięga od r.1763 po r.1818 tj. od ukazania się dzieła Konarskiego "O skutecznym rad sposobie" po rozprawę Brodzińskiego "O klasycyzmie i romantyzmie".^{1/} Okres ten początkami sięgający we Francji późnych lat w.XVIII, zenit swój osiągnął w niej dopiero w drugiej połowie stulecia XVIII w., w czasach encyklopedystów i rewolucji. Ideologia tego okresu to ideologia racjonalistyczna, którą krzewiło w Polsce szkolnictwo pijarskie, zorganizowane przez Konarskiego. Wytknął on nowy szlak dla literatury, która nad zadania artystyczne wysunęła sprawy

dydaktyczne, usiłowała bowiem nie bawić - lecz uczyć. Sprawom i wydarzeniom politycznym towarzyszyły istotne i głębokie zmiany w kulturze umysłowej narodu. Do najważniejszych zmian należało stopniowe przekształcanie narodu szlacheckiego w naród demokratyczny, wciągający w tok życia politycznego jednostki pochodzenia mieszczańskiego i chłopskiego. W czasach Sejmu Czteroletniego pojawiają się zawodowi działacze polityczni, którzy czynem i słowem, w obradach, w książkach i rozprawach niezłomnie kroczą jako szermierze wolności. Należy tu wymienić Hugo Kołłątaja, Juliana Ursyna Niemcewicza, Józefa Wybickiego, Tadeusza Kościuszkę, Jana Henryka Dąbrowskiego.

Współpracownikiem Kołłątaja był Franciszek Ksawery Dmochowski /1762-1808/, który był czynnym działaczem Kuźnicy Kołłątajowskiej. W latach 1783 - 1788 był Dmochowski nauczycielem języka polskiego i łacińskiego w Kolegium Pijarów w Radomiu, następnie wykładał prawo i wymowę. W okresie radomskim /1788/ ogłosił drukiem poemat "Sztuka rymotwórcza", gdzie rozwinął zasady dobrego pisarstwa. Utwór opiera się na wzorze francuskim Boileau, w wielu jednak miejscach odbiega od tekstu oryginału. W literaturze widzi Dmochowski wielkie wartości wychowawcze, pragnie, by literatura rozprawiła się z przesądami i zabobonami.

O k r e s 1815 - 1864

Lata 1815 - 1864 to okres, w którym występowały w literaturze polskiej różnorodne prądy mające swoje źródło w sytuacji politycznej p Polski.

Do roku 1831 ścierały się ze sobą nawet sprzeczne tendencje - sentymentalizm, klasycyzm i romantyzm; całe trzecie dziesięciolecie XIX wieku - to spór romantyków z epigonami oświecenia - klasykami. Spór ten został rozstrzygnięty z chwilą upadku powstania listopadowego. Patriotyzm klasyków stracił rację stanu i od tej pory, do upadku powstania styczniowego niepodzielnie panuje romantyzm propagujący

walke narodowo-wyzwoleńcza.

Brak opracowań o twórczości literatów tego okresu związanych z Radomiem uniemożliwia powiązanie ich z poszczególnymi prądami ówczesnie istniejącymi. W historii literatury polskiej wymienione jest nazwisko Ludwika Osińskiego i powiązanie jego z klasycyzmem.

Syn wymienionego w poprzednim okresie F. K. Dmochowskiego - Franciszek Salezy Dmochowski /1801 - 1871/, wydawca, publicysta, krytyk literacki, powieściopisarz i tłumacz, był przez pewien czas związany z Radomiem. Wystąpił on bowiem do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z prośbą o pozwolenie założenia drukarni w Radomiu. Otrzymał to pozwolenie w lipcu 1830 r., a w październiku tego roku Urząd Muncypalny w Radomiu poinformował Komisję Województwa Sandomierskiego, że w mieście jest "nowozaprowadzona drukarnia przez Pana Dmochowskiego z Warszawy" ^{2/}. Przy drukarni istniała także księgarnia. Pisma drukarni i księgarni były podpisywane nieczytelnie i jak z tego wynika - Dmochowski nie był jej wyłącznym właścicielem. W Radomiu wydrukował Dmochowski w latach 1830 - 1831 cztery tomy "Żywotów sławnych Polaków" i K. Falkensteina "Tadeusza Kościuszkę". Drukarnia radomska egzystowała niedługo. Dokumenty w Archiwum Radomskim mówią, że Dmochowski "drukarnię i księgarnię zaraz na początku roku 1831 zamknął i wyniósł się do Warszawy" ^{2a/}.

Profesorem Franciszka Salezego Dmochowskiego był Ludwik Osiński ^{24.VIII 28.XI} /1775 - 1838/ poeta, dramatopisarz, krytyk literacki, tłumacz i dyrektor teatru. Jak podają źródła, Osiński ukończył Szkoły Pijarów w Radomiu.

W latach 1814 - 1816 prezydentem m. Radomia był urodzony ^{w Sanoku} w 1781 r. Józef Franciszek Królikowski poeta i teoretyk literatury, tłumacz powieści Bronikowskiego "Mysia wieża" i opowiadań. Działalność literacką rozwinął

7 III 1814
M. J. ob. Rebut

po roku 1820, kiedy to został nauczycielem literatury polskiej w Poznaniu.

Jak podaje ks. Jan Wiśniewski w artykule "Dzieje ojców twoich na pomnikach czytaj" ^{3/} - w Radomiu żył Szymon Zajączkowski, skromny archiwista gubernialny, autor zbioru "Trzy setki bajek z oddziałem przypowieści i powiastek". Książka była wydana trzykrotnie w latach 1841, 1849 i 1867 w Bochni i w Radomiu /rok 1849 - wydanie radomskie/. Zajączkowski żył 55 lat, spoczywa na cmentarzu w Radomiu. "Życzliwi Wielbicieli uczcili go pomnikiem, a potomni zupełnie o nim zapomnieli" ^{4/}.

Także w Radomiu przez pewien okres czasu przebywał Bogumił Aspis /1842 - 1898/, poeta poromantyczny; pełnił tu funkcję nauczyciela gimnazjum rządowego, następnie uczył w Kielcach i w Warszawie. "Eklektyczny epigon poromantyczny, wyróżniający się poletem wybuchowego liryzmu i skłonnością do filozoficznych refleksji, ale przy ograniczonej oryginalności twórczej i o przeciętnej zdolności obrazowania". ^{5/}

O k r e s 1864 - 1915

Czasy pozytywizmu w literaturze polskiej rozpoczynają się rokiem powstania styczniowego 1863, jako koniec tego prądu przyjmuje się rok 1914.

Powstanie - ostatni wybuch wrzenia rewolucyjnego, zakończyło się klęską, która wygasza polityczno-rewolucyjne aspiracje romantyczne i wywołała zwrot w literaturze, wysuwając na czoło pisarzy młodych, którzy zdecydowanie odeszli od romantyzmu.

Z powstaniem styczniowym wiąże się postać Józefa Wojdackiego. Jako uczeń radomskiego gimnazjum walczył w oddziale Czachowskiego, był uczestnikiem bitwy pod Stefankowem. W latach późniejszych pełnił fun w Radomiu funkcję Prezesa Weteranów Narodowego Powstania.

Józef Wojdacki urodzony prawdopodobnie w 1847 roku, żył 88 lat. W Archiwum radomskim znajduje się kilka wierszy Wojdackiego o tematyce patriotycznej.

Także w zbiorach Archiwum znajduje się kilkanaście zbiorów poezji anonimowej z lat 1879, 1882, 1883.

W tym okresie na szczególną uwagę zasługuje postać W a l e -
r e g o P r z y b o r o w s k i e g o urodzonego w 1845 r. 27 XI
w Domaszewicach pod Kielcami. Początkowo uczęszczał on do szkoły w Kielcach, a potem w Radomiu, skąd wraz z wieloma kolegami uciekł w 1863 r. do powstania. Pewne elementy autobiograficzne z tego okresu zawarł w powieści dla młodzieży "Noc styczniowa". Wiele swoich prac historycznych, szczególnie dotyczących powstania styczniowego podpisywał pseudonimami: Zygmunt Lucjan Sulima, Z.L. Sulima i Z.L.S. W powstaniu służył Przyborowski u Langiewicza, potem u Chmielińskiego oraz w oddziale Hauke-Bosaka. Ranny podczas jednej z bitew, zdołał przedostać się po wyzwoleniu na teren Galicji do Krakowa. Jednak ścigany przez żandarmerię wrócił do Królestwa. Wkrótce znalazł się z powrotem w Szkole w Radomiu, którą zdołał ukończyć. W 1868 roku przebywał w Warszawie jako słuchacz wydziału filologiczno-historycznego Szkoły Głównej. W roku 1872 ożenił się z Bronisławą Blum, a po śmierci żony /1899/ ożenił się po raz drugi w 1900 r. z Józefą Sokołowską i wraz z rodziną wyjechał na stałe do Radomia. Tutaj otrzymał posadę nauczyciela historii i literatury w miejscowej szkole handlowej. Pobudzał w uczniach zamiłowanie do dziejów ojczystych, prostując mylne wiadomości podane w podręczniku "Iłowajkwo". Uczył, jak podchodzić krytycznie do zagadnień historycznych z uwzględnieniem epoki. W literaturze polskiej zapoznawał młodzież z twórczością Mickiewicza, Słowackiego, Norwida i innych, o których program szkolny milczał. Przyborowski patronował powstałym wówczas tajnym kółkom samokształcenia. W swoim mieszkaniu, początkowo przy ul. Lubelskiej /obecnie ul. Żeromskiego/, a później przy ul. Reja pod obec-

nym nr 4, tworzył poza wykładami swoje powieści, głównie dla młodzieży.

"Powieści Przyborowskiego dla młodzieży odznaczają się sporymi walorami poznawczymi. Do najlepszych pod tym względem należą "Szwedzi w Warszawie" /1901/, "Noc styczniowa" /1903/, a także utwory osnute na tle powstań kościuszkowskiego i listopadowego oraz dziejów Księstwa Warszawskiego, zwłaszcza te ich fragmenty, których akcja rozgrywa się w Warszawie. Znacznie słabiej przedstawia się koloryt historyczny książek sięgających w bardziej odległą przeszłość." 6/

Znaczna liczba powieści, a także kilka prac naukowych były publikowane w pismach warszawskich. Ważniejsze powieści, które wyszły spod pióra Przyborowskiego, to: "Arianie", "Płowce", "Księżniczka z Munsterbergu", "Oblężenie Warszawy", "Król Krak i królowa Wanda", "Myszy króla Popiela", "Lelum Polelum", "Olszynka Grochowska", "Szwedzi w Warszawie", "Jak Prusacy uciekali z Warszawy", "Berezyna", "Upiory". Prace naukowe: "Historia dwóch lat" - o powstaniu styczniowym w czterech tomach, "Dzieje 1863 roku", "Przyczyny upadku Polski", "Dzieje Polski do roku 1772" - opracowanie dla młodzieży. Walery Przyborowski zmarł w Warszawie w 1913 roku. 13.11

W Archiwum radomskim znajduje się rękopis Przyborowskiego "Rok krwi i niedoli" /1812/ "Opowiadanie dziadunia" oraz "O kobiecie i małżeństwie" pisany w Warszawie w 1884 roku.

W omawianym okresie 1864 - 1915 żyją jeszcze literaci wychowani na literaturze romantycznej i nadal jej wierni w swojej twórczości, jak omawiany w poprzednim okresie Bogumił Aspis.

Na lata te przypada twórczość literatów związanych z Radomem, których chronologicznie należy wymienić C z e s ł a w a
S ł a w o m i r a S t e c k i e g o /1858 - 1886 Kozienice/.

Początkowo kształcił się w Radomiu. Szybko postępująca choroba nie pozwoliła mu poświęcić się zawodowi aktora /występował w Poznaniu/, dlatego poświęcił się literaturze: prozie i poezji, był autorem utworów dramatycznych m.in. nie wydanej za życia tragedii w pięciu aktach "Królowa Halikarnasu". Przez pewien okres czasu był stałym współpracownikiem "Gazety Radomskiej", zamieszczając w niej swoje utwory.

Uczniem radomskiego gimnazjum był Władysław Bukowiński - pseudonim "Selim", poeta, krytyk literacki /1871 Świecica - 1927/. Ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. W 1905 r. brał żywy udział w akcji strajku szkolnego. W latach 1908-1917 wykładał literaturę polską w Wolnej Wszechnicy w Warszawie. Ogłaszał recenzje teatralne, artykuły literackie i poezje. Wydał studium krytyczne "Poeta melodii głębin i poetka idei" /o Asnyku i Konopnickiej/ oraz poezje "Z marzeń i życia", "Nowy zeszyt", "Na greckiej fali", "Echa", "Na przełomie". Głównym dziełem jego życia był miesięcznik literacko-artystyczny "Sfinks" /1908-1913/, którego był redaktorem i wydawcą. Miesięcznik był wydawany w Warszawie i miał zasięg ogólnopolski. Bukowiński pozostał zawsze wierny ziemi kieleckiej. Nabył on mały kawałek ziemi w sandomierskim, gdzie spędzał wszystkie wolne chwile pomiędzy pracą w stolicy i częstymi podróżami zagranicznymi.

W roku 1888 powstało samorzutnie tajne, nielegalne kółko radomskie, które skupiało w swych szeregach najbardziej ideowe jednostki spośród uczniów gimnazjum męskiego kierowanego w latach 1883 - 1903 przez dyrektora Smorodina. Do grona tego należało sześciu uczniów klas gimnazjalnych: Władysław Bukowiński, Kazimierz Kelles-Krauz /1872-1905; znany znany później socjolog, publicysta, działacz i teoretyk PPS/, Jan Bielecki, Kazimierz Kurkowski, Kazimierz Rogoyski oraz Czesław Ryl. Kółko zaczęło swą działalność zakładając nielegalną biblioteczkę oraz organi-

zując tajne zebrania samokształceniowe. Zebrania poświęcano studiowaniu "Dziejów Polski" Michała Bobrzyńskiego oraz lekturze trzech wieszczów. Członkowie kółka męskiego utworzyli rodzaj klubu poetyckiego, któremu Bukowiński nadał nazwę "Ariele" od imienia ducha występującego w "Burzy" Szekspira. Za główną siedzibę obrali sobie Ariele mieszkanie Franciszka Malczewskiego, tam kwitła poezja, tam odbywały się dyskusje i lektura zakazanych książek treści patriotycznej i społecznej. Na zebraniach tych Kelles-Krauz recytował swoje erotyki lub pełną romantyzmu "Odeę do szczęścia", Marian Zbrowski czytał fragmenty swej epopei historycznej "Masław", a Zygmunt Rostkowski, Stefan Grajewski, Kazimierz Gronkiewicz, Wiktor Krypski oraz Władysław Bukowiński produkowali swe wiersze liryczne, przesiąknięte głęboko pierwiastkiem społecznym i patriotycznym. Członkowie Arieli posiadali swe pseudonimy; niektórzy używali ich podpisując nimi swe utwory poetyckie na łamach "Gazety Radomskiej". Na terenie szkół radomskich Bukowiński redagował pisany ręcznie tygodnik ~~szkolny~~ szkolny "Ul", a potem "Ziarno" ~~raz~~ oraz zamieszczał swe wiersze w prasie radomskiej. "Ale nie tylko uniesienia poetyczne nurtowały umysły i serca Arieli. Mieli oni także swój program i dążenia, które zmierzały do obalenia w Polsce rządu obcego i niesprawiedliwości społecznej za pomocą powstania." 7/

Ówczesny światopogląd młodych gimnazjalistów kształtował się pod bardzo silnym wpływem literatury i tradycji związanych z Wielkim Proletariatem.

E u g e n i u s z   S k r o d z k i pseudonim Wielisław /1821-1896/ kilkadziesiąt lat mieszkał w Radomiu. Był autorem ciekawych wspomnień, poczytnych gawęd i barwnych opowiadań drukowanych wyłącznie na łamach wielu czasopism ilustrowanych i dzienników m.in. w "Gazecie Radomskiej". W 1962 r. Państwowy Instytut Wydawniczy wydał "Wieczory piątkowe i inne gawędy"

zawierające bogaty materiał do historii kultury polskiej XIX wieku. Wielisław należy do rzędu pisarzy zapomnianych, dotychczas prócz ww. wydania ukazał się w Chicago w roku 1882 tomik "Wyprawa po złote runo".

W latach 1888 - 1894 przebywał w Radomiu K a r o l H o f f m a n /1855 - 1937/ literat, aktor, dziennikarz, działacz społeczny, organizator amatorskiego ruchu teatralnego, propagator i popularyzator krajoznawstwa. w 1889 r. w Radomiu Hoffman został redaktorem i "Dziennika Gubernialnego", sekretarzem redakcji mianowany w lipcu 1890 roku, w 1889 r. założył pierwszą bezpłatną czytelną, a w r. 1893 - - własną księgarnię. Tu w Radomiu wstąpił w związek małżeński w 1891 r.

W Radomiu Hoffman podejmował próby artystyczne w różnych rodzajach i gatunkach literackich. Był dramaturgiem, dziennikarzem, poetą. Twórczość literacka okresu radomskiego obejmuje dwadzieścia dwa wiersze, napisane i drukowane w Radomiu /w "Gazecie Radomskiej w latach 1888 - 1893, 1899/; adaptacje i utwory sceniczne "Bracia Karamazowowie" /1890/, "U ognia" /1889/, zbiór nowel i obrazków "Zwiedle kwiaty" /1892/, "Listy ex-aktora do ex-aktora" /1891/, antologię utworów przeznaczonych dla sceny amatorskiej "Bukiet dramatyczny" /1889/ oraz jednoaktówkę "Na Gwiazdkę" /1889/- wydawnictwo okolicznościowe o większej wartości literackiej, które obejmowało szereg utworów Hoffmana i Ludwika Górskiego.

S t a n i s ł a w S u l i m a P r z y b o r o w s k i urodził się w Kielcach. Początkowo do szkół uczęszczał w mieście rodzinnym, a następnie w Radomiu. W latach 1883 i następnym pracował w "Echu", "Kurierze Warszawskim", "Wędrowcu" i wielu innych pismach. Zmarł w Radomiu w 1889 roku.

W roku 1894 na łamach "Gazety Radomskiej" ogłaszał swoje fraszki J ó z e f W a s n i e w s k i. zm. 19. II 1897

w wicku lat 30 (

w. 3 VI 1858

W tym samym roku "Gazeta Radomska" zamieściła wiadomości o radomianinie R o m a n i e W i ś l i c k i m, którego jednoaktówka "Na gorącym uczynku" była wystawiona w warszawskim Belle-vue. Był on również autorem dowcipnej krotchwili "Recepta" wydrukowanej na łamach "Gazety Radomskiej".

G u s t a w O l e c h o w s k i również literat, uczęszczał do radomskiego gimnazjum, tutaj początkowo mieszkał i tworzył, Dzięki znajomości języków obcych pisał też po francusku i angielsku, zaznajamiając cudzoziemców z kulturą polską. W 1915 roku w Kopenhadze ukazały się jego dwa utwory: "Paidoyer pur Pologne" - po francusku i "Poland and Prussia" - po angielsku. Pisał dzieła treści wojskowej, podróżniczej, krytyki literackiej, utwory dramatyczne, nowele i powieści. Akcja jednej z powieści "Dzieje mężczyzn" jest oparta na autentycznym fakcie, jaki zaistniał w Radomiu - - zwolnieniu z "wilczym biletem" maturzysty gimnazjum przez dyrektora Smorodinowa; powodem zwolnienia była zemsta osobista.

W 1903 roku został wydany w Radomiu obrazek ~~skawany~~ dramatyczny "A winy ojców", którego autorem był J a n H e r - n i c z e k.

Znany etnograf, historyk regionu, nauczyciel w szkołach radomskich ksiądz J a n W i ś n i e w s k i /1876 - 1943/ pisał również poezje wydane w Radomiu: "Bitwa pod Stefankowem", "Dobrogojski - Grzmot", "II śmierć Dionizego Czachowskiego", wolny przekład "Psałterza", "Bajki", "Bajki i rymy" i inne.

W czasie pierwszej wojny światowej przebywała w Radomiu J a d w i g a M a r c i n o w s k a /w Radomiu i Lublinie w latach 1914 - 1917/ jako przewodnicząca Ligi Kobiet. Marciniowska - literatka i publicystka żyła w latach 1872 - 1943. Używała następujących pseudonimów i kryptonimów: J.M. Pereświt, J. Pereświt, Starża. ~~Wx1912~~

W 1913 roku była jedną z założycielek Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. W 1915 r. wraz z Andrzejem Strugiem redagowała w Lublinie dwutygodnik polityczno-społeczny "Sprawa Polska". Twórczość literacka J. Marcinowskiej /wybór/: "W Wielkim Tygodniu" opowiadania, "Noc świętojańska" baśń dramatyczna, "Światło" dramat, "Z głosów lądu i morza" wspomnienia z podróży na Wschód, "Za wolność ludu" obrazek dramatyczny z czasów powstania 1863 r., "Rok 1863" szkic.

O k r e s 1915 - 1939

Rok 1918 to początek nowego okresu w literaturze polskiej. Z chwilą odzyskania niepodległości po przeszło 300-letniej niewoli, powstały warunki, które wymagały innej literatury i tworzyły ją. W dwudziestoleciu międzywojennym w literaturze polskiej istniały różne prądy literackie. Nazwiska literatów radomskich z tego okresu nie są notowane w literaturze polskiej.

Nauczycielem szkół średnich i seminariów nauczycielskich w Warszawie, a następnie w Radomiu w latach 1923 - 1927 był Jan Waśniewski prozaik /1896-1945/. Zginął w obozie koncentracyjnym.

25.11.11 W 1898 r. urodził się w Radomiu w środowisku inteligentkim Stefan Kwaśniewski, felietonista, znany pod pseudonimem Quas. Współpracował z czasopismami warszawskimi, zajmował się także malarstwem i rzeźbą. W 1939 r. został wprowadzony przez Boya i St. Wasylewskiego do Związku Literatów Polskich we Lwowie. Był autorem m.in. humoreski "Sposób na żonę" /1938/. Walczył w powstaniu warszawskim w zgrupowaniu "Sokół", zginął w 1944 r. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. Jego felietony i humoreski były

^{Typok}
drukowane w czasopiśmie "Ekran" /1949/ i "Express Wieczorny" /1948 - 1949/.

Czesław Jan Hoppe /1901 - 1933/ był znanym na terenie Radomia czynnym działaczem społecznym, literatem i lekarzem. Zamieszczał pod pseudonimami w "Ziemi Radomskiej" liczne artykuły i migawki satyryczne, okraszone humorem i ciętym dowcipem.

Ważni i ciekawi
Emil Garbonia k uczestnik walk o niepodległość, był ^{19 III} nauczycielem ^{8. IV} gimnazjalny, literat i publicysta żył w latach 1885 - 1932. W 1905 roku był zesłany na dwuletnią katorgę, po powrocie uczył najpierw w Płocku, potem w Radomiu. Był współredaktorem "Głosu", "Ziemi Radomskiej", "Opinii", "Współpracy" i innych pism. W ostatnim okresie życia był urzędnikiem PKP. W tym czasie wygłaszał na Uniwersytecie Powszechnym odczyty, m.in. "Pojęcie literatury", "Twórczość Kochanowskiego". O jego twórczości literackiej brak szerszych wiadomości.

W latach 1933 - 1934 "Ziemia Radomska" zamieszczała na swoich łamach liczne poezje Sylwii Borowskiej - nauczycielki szkół średnich oraz wiersze i nowele Idy Barączowej.

Również w tym okresie publikował swoje utwory w "Ziemi Radomskiej" poeta i pisarz Wiktora Przecławskiego /m.in. romans w odcinkach "W łapach bezsensu" cz. 1 i "Pusty dzwon cz. 2/. W roku 1934 ukazał się drukiem jego poemat "Złe miasto". Przecławski był związany z Kołem Przyjaciół Kultury, Sztuki i Literatury. Był bowiem sekretarzem Koła, które powstało 4 stycznia 1934 r. /wieczór inauguracyjny/. Artykuł o powstaniu Koła, zamieszczony w "Ziemi Radomskiej" podaje: "Placówka, którą zakładamy ma nas informować o tem, co się dzieje w dziedzinie ogólnej kultury, a specjalnie w dziedzinie sztuki i literatury, jakie prądy nurtują w nich,

jakiemi drogami kroczy myśl pionierów ducha, jednym słowem, ma nas utrzymać na poziomie najnowszych zdobyczy intelektu. W tym celu mamy zamiar urządzać co tydzień wieczory naukowe, literackie, dyskusyjne, sprowadzać wybitnych przedstawicieli sztuki i literatury ze stolicy i innych miast, pobudzać miejscowych adeptów sztuki i literatury do własnego tworzywa, a wszystkich członków Koła do krytyki, do wypowiadania swych myśli w omawianych dziedzinach". 8/

Zgodnie z programem, Koło zorganizowało szereg wieczorów z udziałem znanych literatów i naukowców, natomiast brak jest wiadomości na temat młodych adeptów. Prawdopodobnie ta dziedzina pracy nie przyniosła efektów. Wywiad z prezesem Adamem Bobkowskim na temat działalności Koła został zamieszczony w "Głosach Sztubackich" pod znamienym tytułem: "A młodzież? młodzieży na zebraniach nie ma". 9/ W tym okresie członkowie Koła w liczbie 100 rekrutowali się ze sfer lekarskich i sądowych.

Początkiem ożywienia życia literackiego na terenie Radomia było powstanie w sierpniu 1938 r. zespołu "Żagwie". Utworzyła go grupa poetów: Stanisław Skoneczny, Juliusz Jaśkiewicz, Andrzej Piwowarczyk i Tadeusz Żochowski.

Juliusz Jaśkiewicz - młody i utalentowany poeta, debiutował na łamach "Głosów Sztubackich" - czasopisma radomskich szkół średnich, jako uczeń klasy VIII, był inicjatorem powstania tego pisma oraz pierwszym przewodniczącym działu literacko-naukowego. W 1937 r. współpracował z redakcją czasopisma "Okolica Poetów", zamieszczał tam swoje poezje. W 1938 r. ukazał się drukiem jego tomik wierszy ~~XXX~~ "Zieleń soczysta". Jaśkiewicz urodził się w Radomiu, tu ukończył gimnazjum, zginął w okresie okupacji.

Andrzej Piwowarczyk urodzony w 1919 r.,

uczeń radomskiego gimnazjum, wydał w latach 1937 - 1938 dwa poematy: "Chwila wieczorna" i "Lato niebyłe" oraz tomik wierszy "Ziarna godzin".

Pamięci m.in. "żagwiarzy" dedykował Piwowarczyk tom opowiadań "Pamiętnik przyjaciół" /1955/: "Książkę tę poświęcam pamięci przyjaciół, członków i sympatyków naszej grupy z Radomia, którzy zginęli w walce z faszyzmem: Edwarda Serafina, Bolka Drózdza, Beera Katza, Staśka Małaczka, Jerzego Turka, Mariana Niewczasą, Binem Oracza, Jurka Wojdackiego, Kazika Górskiego, Lilki Szostak, Idy Finkelstein, Eugenii Reisbrot, Dzidka Jaśkiewicza." 10/

Na łanach wspomnianych już "Głosów Sztubackich" w latach 1935 - 1938 znajduje się szereg nazwisk z wymienionych w dedykacji Piwowarczyka. Publikowali swoje wiersze: w 1937 r. jeden z członków "żagwi" T a d e u s z Ż o c h o w s k i , w 1935 roku L i l k a S z o s t a k - jako uczennica klasy VII i B i n e m O r a c z - uczeń klasy VI; w 1938 roku J e r z y W o j d a c k i - prócz własnych poezji również przekład z francuskiego wierszy Baudelaire'a oraz artykuł "Dorobek poetycki w latach 1935 - 1936".

S t a n i s ł a w S k o n e c z n y - poeta, dziennikarz, członek grupy "żagwie" urodził się w 1910 r. w Radomiu, do szkół średnich uczęszczał w Żyrowicach pod Słonimem i w Radomiu. Od 1929 r. należał do Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej i Komunistycznej Partii Polski. W 1932 r. pełniąc funkcję członka egzekutywy Komitetu Okręgowego KPP w Radomiu został aresztowany i skazany na cztery lata więzienia.

W 1935 r. redagował i wydawał pismo "Nurty". W 1938 r. nowoutworzona grupa poetycka rozpoczęła wydawanie własnego czasopisma "żagwie" - początkowo miesięcznik, później dwu-

tygodnik ukazywał się do wybuchu wojny. Skoneczny był jego redaktorem.

O k r e s 1939 - 1945

Sytuacja w literaturze polskiej w okresie drugiej wojny światowej wpływała z warunków historycznych narodu. Okupant ~~zakazał~~ zahamował wszelką działalność kulturalną. W latach 1939 - 1945 nie ukazała się - poza wydawnictwami nielegalnymi - żadna książka polska. Wielu literatów związało się z działalnością organizacji podziemnych, niektórzy brali udział w walkach partyzanckich, wielu zginęło z ręki okupanta.

Wymieniony w poprzednim okresie Stanisław Skoneczny od października 1939 r. do czerwca 1940 r. był redaktorem organu podziemnej organizacji wojskowej "Wolność" w Radomiu, będąc jednocześnie członkiem sztabu Dówództwa Okręgu Wojskowego Zieleckiego. W 1940 r. uniknąwszy aresztowania przez gestapo za działalność komunistyczną, pełnił funkcję komendanta Okręgu Wojskowego Radomskiego. Jesienią 1942 r. po rozpadnięciu się OW, związał się z podziemnym ruchem ludowym /Bataliony Chłopskie/. Skoneczny jest autorem tomiku "Z lasu" wydane-go w 1945 r. w Radomiu. Zamieszczony jest tam m.in. wiersz "Brzozy" poświęcony pamięci poety Jerzego Wojdackiego, powieszono go w dniu 13 października 1942 r. w Radomiu.

Z ruchem partyzanckim związała się powieściopisarka Z o f i a D r ó ż d ź - S a t a n o w s k a. Urodzona 16 XII w 1910 r. w Kowali k/Radomia, w latach 1924-1929 uczęszczała do seminarium nauczycielskiego w Radomiu, współdziałała z młodzieżowym środowiskiem komunistycznym. Ukończyła Wydział Pedagogiczny Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Po wojnie wydała powieść ze wspomnień partyzanckich "Niewydeptane ścieżki" oraz "Zakochani w Pomorzu", "Opowieść wierzbową", "Pod wiatr".

Z o f i a R o m a n o w i c z o w a urodziła się w 1922 r. w Radomiu, w czasie okupacji brała udział w ruchu konspiracyjnym; w 1941 r. aresztowana była przez gestapo i osadzona w więzieniu w Skarżysku, potem w Kielcach i Pińczowie. Od 1946 r. osiedliła się we Francji. Píše ~~praxpaxxx~~ w języku polskim. W kraju ukazały się jej książki: "Baśka i Barbara", "Przejście przez Morze Czerwone" - zawierająca m.in. wspomnienia z obozu oraz antologia liryki staroprowansalskiej "Brewiarz miłości".

W okresie okupacji przebywał w Radomiu przez pewien czas W a c ł a w M r o z o w s k i - poeta, autor wydanego zbioru poezji "Akwarium" /1960/ oraz "Antologii lubelskich poetów dwudziestolecia międzywojennego" /1965/.

Także w tym okresie z Radomiem byli związani literaci: Jerzy Jędrzejewicz, Tadeusz Zimecki i Jan Gauze.

O k r e s 1945 - 1968

W okresie 25-lecia Polski Ludowej na terenie Radomia możemy odnotować szereg nazwisk literatów - radomiaków lub związanych z miastem przez pewien czas.

W kwietniu 1945 roku odbył się w Radomiu wieczór autorski młodych poetów Radomia - "Żagwiarzy", tych, co pozostali przy życiu. ~~fwixx~~ Chwilę wspomnienia poświęcono zamordowanym przez Niemców - Wojdackiemu i Szostakównie. W tym pierwszym wieczorze udział wzięli: Paluszyński, Skoneczny, Jaśkiewicz, Andrzej Teodorowicz-Nowicki, Machnikowski i Gałek. To pierwsze po okupacji zetknięcie się poetów z publicznością radomską, która serdecznie i z dużym zainteresowaniem przyjęła ich utwory, stanie się napewno dla nich bodźcem dla dalszej, wytężonej ~~praxpaxxx~~ pracy". 11/

Stanisław Skoneczny w 1946 r. przeniósł się do Krakowa,

gdzie początkowo był kierownikiem domu kultury. W latach 1948 - 1951 był zastępcą redaktora naczelnego "Dziennika Literackiego" w Krakowie. W 1950 r. otrzymał nagrodę literacką Ziemi Krakowskiej, w 1951 r. był redaktorem działu poezji w "Życiu Literackim". Utwory Skonecznego, to przede wszystkim poezje: "Inne słowa" /1937/, "Ziemia była szeroka" /1938/, "Nie milknie pieśń" /1939/, "Z lasu" /1945/, "Wierni ziemi" /1947/, "Pleban z Chodla" /1950/, "Kostka Napierski" /1951/, "Jak gałąź" /1955/, "Obraz świata" /1957/, "Ptak pod chmurą" /1959/, "Wizje" /1961/, "Uroki" /1962/, "Koło" /1963/, "Zakęcie" /1964/ oraz powieść oparta na motywach działalności komunistycznej w Radomiu w okresie międzywojennym "Pod Wielkim Wozem" /1965/

Młody poeta sympatyzujący z grupą "Żagwie" przed 1939 r. - Andrzej Piwowarczyk, po 1945 r. znany jest jako dziennikarz, prozaik, reportażysta, tłumacz. W latach 1947 - 1951 był korespondentem pism polskich w Pradze, w latach 1952 - 1955 członkiem redakcji "Nowej Kultury". ~~W 1955 r. wydał powieść "Podróż czechosłowacka"~~ W 1952 r. wydał reportaż "Podróż czechosłowacka", a w 1955 r. - wspomniany już tom opowiadań "Pamiętnik przyjaciół". Piwowarczyk jest autorem kilku powieści sensacyjnych: cykl "Kapitan Gleb opowiada", "Drugi rzut", "Otwarte okno", "Anthropoid atakuje" oraz współautorem "jarmarku znaczków pocztowych".

W latach 1944 - 1951 mieszkał w Radomiu poeta i literat J a n B o l e s ł a w O ż ó g, który był wykładowcą języka polskiego w szkołach średnich m.in. przez 5 lat w Liceum im. Jana Kochanowskiego. Ożóg urodził się w 1913 r. we wsi Nieładówka pod Kolbuszową. Ukończył filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie studiów zaczął pisać poezje. Od 1935 r. był stałym współpracownikiem czasopisma "Okolice poetów". Pierwsze swoje utwory publikował również

w czasopiśmie "Tęcza". W okresie międzywojennym wydał zbiory: "Wyjazd wnuka" /1937/, "Arkusze poetycki" /1938/, "Ogień i makolągwa" /1939/. Gdy ukończył studia - wybuchła wojna. Ożóg prowadził tajne nauczanie w powiecie kolbuszowskim. Walczył w oddziałach AK.

W okresie radomskim /1948 r./ uzyskał jedną z nagród w konkursie Polskiego Radia na nowelę; nagrodzony utwór nosił tytuł "Zęb Mamuta". W tym czasie wydał również tomiki poezji "Kraj" /1945/, "Jej Wielki Wóz" /1947/. Wprawdzie pobyt Ożoga w Radomiu nie był g długotrwały, ale nabrał specjalnego znaczenia, gdyż poeta stanął tu na progu swej działalności jako literat Polski Ludowej. Od 1951 r. Ożóg przebywa w Krakowie, gdzie zajmuje się twórczością poetycką i publicystyczną. Czasopismo "Ziemia Kielecka" w latach 1956 - 1958 zamieszczało liczne wiersze poety. Ożóg jest laureatem Nagrody Literackiej Woj. Rzeszowskiego oraz Nagrody Państwowej II stopnia w r. 1968. Utwory jego są zamieszczane w wielu zagranicznych pismach literackich: włoskich, radzieckich, ukraińskich, albańskich i czeskich; poezje jego były zamieszczone w zagranicznych antologiach poezji polskiej: czeskiej /1947/ i rumuńskiej /1956/.

Utwory poetyckie: "Światła planów" /1953/, "Do Łądu Dobrej Nadziei" /1956/, "Wiersze wybrane" /1957/, "Zielony wiatr" /1958/, "Pani młoda" /1959/, "Gdzie powój woła" /1962/, "W dzień gdy noc" /1963/, "Dzikie jabłko" /1964/, "Poezje wybrane" i "Ucieczka" /1965/, "Jemioła" /1966/, "Spokój" /1967/, "Mury" i "Kalectwa" /1968/.

Powieści: "Ścigani" /1956/, "Kula" /1958/, "Bracia" /1969/.

Opowiadania: "Chustka" /1959/, "Odstępca" /1962/, "Popiół miętowy" /1963/, "Kiedy ptaki odleciały" /1969/.

Ożóg jest również autorem wierszy satyrycznych "Anegdoty wiejskie" /1954/, opracowań krytycznych "aciej Szarek",

wiersze i proza /1956/, pracy etnograficznej "Muzea wiejskie" /1946/.

W latach 1944 - 1958 przebywał w Radomiu J e r z y J ę d r z e j e w i c z - znany tłumacz literatury rosyjskiej i radzieckiej a także publicysta. Urodzony w ^{2 III} 1902 r. w Bawarii koło Końskich, ukończył studia na wydziale prawa i wydziale filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1944 - 1948 w Radomiu tłumaczył utwory: " Dalekie lata" Paustowskiego oraz "W okopach Stalingradu" Niekrasowa. Oba te przekłady w 1949 r. uzyskały I nagrodę na Ogólnopolskim Konkursie za najlepsze tłumaczenia prozy rosyjskiej i radzieckiej za lata 1944-1948. W 1947 r. debiutował jako publicysta na łamach "Nowin Literackich". Od dnia 15 września 1948 r. do 1 grudnia 1954 r. Jędrzejewicz był kierownikiem literackim sceny radomskiej teatru im. St. Żeromskiego. W 1949 r. dokonał przekładu klasycznego dramatu rosyjskiego "Burza" Ostrowskiego, w tym samym roku sztuka została wystawiona w teatrze radomskim. Przekład ten otrzymał najwyższą nagrodę /II, bo I nie przyznano/ w Ogólnokrajowym Festiwalu Sztuk Rosyjskich i Radzieckich.

W ~~latach~~ 1952-r. została wystawiona w teatrze komedia włoska "Gbury" Goldoniego w tłumaczeniu Jędrzejewicza. Za ten przekład, jak i za całokształt działalności literackiej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach przyznało Jędrzejewiczowi w 1957 r. nagrodę woj. kieleckiego.

W latach 1959-1960 był członkiem kolegium redakcyjnego miesięcznika "Ziemia Kielecka". W 1961 r. ukazała się monografia "Radom, Szkice z dziejów miasta" pod redakcją Jędrzejewicza. Jest on również autorem książki o Tarasie Szewczen-ce: "Noce ukraińskie albo Rożowód geniusza"; ^(1960, 1970, 1972) znany jako tłumacz pisarzy rosyjskich, radzieckich, włoskich i niemieckich. Obecnie Jędrzejewicz mieszka w Warszawie.

Zm. w W-wie 19. XI. 1975 r.

W okresie okupacji i w pierwszych latach po wyzwoleniu przebywał w Radomiu T a d e u s z Z i m e c k i - dziennikarz, autor licznych reportaży. Te lata były dla Zimeckiego szczególnie ważne, bo tu debiutował na łamach "Życia Radomskiego" /7 stycznia 1947/, po czym otrzymał funkcję reportera. W redakcji zdobył samodzielność w pracy dziennikarskiej i podjął pracę w kieleckim Oddziale Polskiej Agencji Prasowej. Następnie przeniósł się do Polskiego Radia, początkowo pracował w Redakcji Publicystyki Krajowej, a potem w redakcjach audycji: "Na warszawskiej fali", "Muzyka i Aktualności" i ostatnio w Redakcji Społecznej.

W 1961 r. otrzymał nagrodę dziennikarską im. J. Bruna oraz dziesięć innych nagród na ogólnopolskich konkursach. Jest autorem wydanych reportaży: "Aleją Dobrej Nadziei", "Niemaszchleba", "Ptaki okaleczone", "Podróż doliną rzeki" i oraz opowiadań "Demostenes 43" nawiązujących do okresu radomskiego.

2 kwietnia 1948 r. w redakcji "Życia Radomskiego" odbyło się przedwstępne zebranie organizującego się Radomskiego Klubu Literacko-Artystycznego. W skład wybranego zarządu weszli przedstawiciele wszystkich gałęzi sztuki, funkcję prezesa pełnił redaktor Tadeusz Dutkowski^{12/}. wiceprezesa Jerzy Szymkowicz-Gombrowicz.

Klub organizował stałe imprezy literackie pod nazwą "Piątek o piątej"; oprócz spotkań z pisarzami przyjezdnymi, odczytów itp. organizowane były wieczory literackie, na których czytali swoje utwory: Jan Bolesław Ożóg, Jerzy Szymkowicz-Gombrowicz, Jerzy Jędrzejewicz, Roman Loth, Marian Pietraś, Wacław Rousseau, Ireneusz Szukalski, Aleksander Czaplicki.

Roman Loth reprezentował wówczas młodzież radomską, stawiającą pierwsze kroki w działalności literackiej pod opieką znanych już literatów Ożoga, Szymkowicza-Gombrowicza.

wydruk "Młodszy Jan Kasprzak"
Jan Kasprzak
"Młodszy Jan Kasprzak"

Aleksander Czaplicki znany adwokat radomski zamieszczał swoje poezje na łamach "Gazety Radomskiej" już w 1937 r. Również w tym okresie napisał komedię "Bajka", która była grana z powodzeniem w "Małym Teatrze" w Warszawie i wileńskiej "Reducie" Osterwy. W 1948 r. napisał komedię "Balkon", która spotkała się z pochlebnią oceną kierownictwa teatru radomskiego, twór ten został wydany przez Instytut "Wiedza".^{13/} Czaplicki jest również autorem słów do piosenki o Radomiu: "Miasto piękniejsze od róż".

Jerzy Gombrowicz ur. się w 1895 r. w Małoszycach w woj. kieleckim. Dla odróżnienia od młodszego brata Witolda autora "Ferdynanduska" podpisuje swoje utwory pełnym nazwiskiem rodzimym, nie używanym w życiu prywatnym: Szymkiewicz-Gombrowicz. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie, studiował prawo na Uniwersytecie w Warszawie w latach 1917-22. Od roku 1924 do wybuchu wojny 1939 r. mieszkał w Wsoli pow. radomskiego. W tym okresie publikował szereg nowel i artykułów w "Kurierze Warszawskim", "Wiadomościach Literackich". W latach 1939-1946 przebywał w Bukareszcie, gdzie rozwijał żywą działalność literacką i publicystyczną. Jego eseje i nowele i felietony ukazywały się w największym tygodniku rumuńskim "Curentul Familiei". Od 1946 r. zamieszkuje na stałe w Radomiu, współpracuje z "Życiem Radomskim", jest stałym recenzentem sceny teatru im. Żeromskiego, publikuje wiele artykułów w "Słowie Ludu", "Magazynie". W latach pięćdziesiątych Teatr im. Żeromskiego wystawił trzy jego jednoaktówki. Od powstania Klubu Literacko-Artystycznego/1948/ do r. 1962 pełnił funkcję wiceprezesa, potem prezesa po przekształceniu tej placówki na Klub Literacki Z.L.P./ koniec 1963 r. / *Zm. w Radomiu*

Jan Gauze ur. 27. I. 1895 r. w Radomiu, gdzie przebywał do 15-go roku życia. W poszukiwaniu "wielkiej przygody" uciekł z domu i szkoły do Ameryki Południowej. W 1920 r. powrócił do Radomia, początkowo pociągała go plastyka i malarstwo. W latach 1925-1927 zamieszczał drobne opowiadania w "Ilustrowanym Kurierze Warszawskim" oraz

wiersze w "Słowie Radomskim". Do 1939 r. był urzędnikiem Dyrekcji Kolei PKP w Radomiu. W czasie okupacji, spędzonej w Radomiu rozpoczął zbieranie materiałów z okresu wędrówek brazylijskich. Tej tematyce zostały poświęcone dwie powieści: "Na przełaj przez dżungle"/1959/ i "Brazylia mierzona krokami"/1961/, wydane z ilustracjami autora. Szereg artykułów i opowiadań ukazało się w czasopiśmie "Dokoła Świata" i "Poznaj Świat". W latach 1963-1965 był prezesem Klubu Literackiego, od 1960 r. prezesem Towarzystwa "Rzyjaciół Sztuk Pięknych". Za swoją szeroką działalność otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, odznakę Zasłużony Działacz Kultury i Zasłużony dla Kieleccyzny. Obecnie pracuje nad historią ruchów proletariackich w Radomiu; książka jest oparta na dokumentacji archiwalnej i relacjach osób żyjących oraz wspomnieniach. Trzytomowy cykl "Burze nad Radomiem"¹⁴/obejmuje lata 1900-1908, okres międzywojenny i okupację. Pierwszy tom o objętości 400 stron został oddany do recenzji w wydawnictwie "Książka i Wiedza".

Od 1966 r. stałym mieszkańcem Radomia jest członek Związku Literatów Polskich-Stanisław Mioduszeński. Pisarz, podróżnik, na własnoręcznie skonstruowanym jachcie "Nigdał" odbył podróż do Nigerii. Rezultatem jego licznych wypraw są książki: "Sto stopni długości wschodniej"/1962/- o Indii, "Jachtem przez dżungle Nigerii"/1964/, "Pod flagą kupców ryzykantów"/1969/. Ostatnio odbył podróż do Afryki Zachodniej w związku z zamówionym przez wydawnictwo "Książka i Wiedza" reportażem politycznym "Wojenne tan-tany Biafry". Reportaż z Biafry został zamieszczony w pierwszym numerze czasopisma "Perspektywy" z r. 1969.

W 1964 r. ukazały się wspomnienia wojenne kapitana żeglugi wielkiej Walentego Zygmunta Milenuszki. Powieść nosi tytuł "Wybierać kotwicę". Autor, radomianin, ukończył gimnazjum w Radomiu. Tematem pierwszego rozdziału są wspomnienia z tego okresu. Także z Radomia pochodzi Juliusz Grodziński dziennikarz "Panowa-

"Złoty Krzyż Zasługi"
"Mistrz Zawodu"

my Północy", który jest autorem reportażu z pracy Milicji Obywatelskiej pt. "Numer służbowy 1895" /1967/ oraz ostatnio wydanych reportaży "Lustra w Europe Hotel"/1970/.

Obecnie działający Klub Literacki w Radomiu skupia liczne grono osób, które bądź parają się piórem bądź są sympatykami jego sympatykami. Należałoby wymienić tu: Barbarę Gajewską, ^{Jan Gawze} Henrykę Koś, Aleksandra Czaplickiego i wielu innych. W książce wydanej przez Zarząd Wojewódzki ZMS i Klub Literacki w Kielcach pt. "Miasto na szlaku wolności/ 1970/ został zamieszczony wiersz Barbary Gajewskiej pt. "Koniec Świata- początkiem mnie".

Na zakończenie należałoby jeszcze wspomnieć o dwóch książkach dokumentach martyrologii polskiej napisanych przez lekarzy radomskich: dr Stefanię Perzanowską "Gdy myśli do Majdanka wracają" i dr Zacheusza Pawlaka "Przeżyłem".

Brak materiałów /mimo licznych poszukiwań/ nie pozwolił na wyczerpujące opracowanie życia literackiego w Radomiu. Prawdopodobnie są jeszcze literaci, którzy wyszli z Radomia lub tu przez jakiś czas działali.

P r z y p i s y

1. Krzyżanowski J.: Dzieje literatury polskiej. Od początków do czasów najnowszych. W-wa 1969 s.163
2. Słodkowska E.: Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871. W-wa 1970 s.87
- 2a. op. cit. s. 91
3. Tygodnik Radomski 1934 nr 17 s.28
4. op. cit.
5. Polski Słownik Biograficzny t.1 Kraków 1935 s.173
6. Cieślowski J.: Walery Fryborowski 1845-1913; Obraz literatury Polskiej XIX i XX w. Literatura Polska w okresie realizmu i naturalizmu T.3 W-wa 1969 s.508
7. Bieńkowski W.: Kazimierz Kelles-Krauz. Życie i dzieło. Wrocław 1969 s.23
8. Ziemia Radomska 1934 nr 11
9. Głosy Sztubackie 1935 nr 3 s.8-9
10. Piwowarczyk A.: "Pamiętnik przyjaciół" W-wa 1955 s.5
11. Głos Ziemi Radomskiej 1945 nr 60
12. pierwszy po wojnie redaktor "Życia Radomskiego" zmarł 11 lipca 1959 r.
13. Życie Radomskie 1948 nr 294
14. tytuł roboczy

B i b l i o g r a f i a

1. Bieńkowski W.: Kazimierz Helles-Krauz. Życie i dzieło. Wrocław 1969 s.23
2. Bartelski L.M.: Polscy pisarze współcześni W-wa 1965
3. Bibliografia Literatury Polskiej. Nowy Korbut. W-wa 1963, 1966, 1967, 1964, 1968- t.1,2,5,7,12
4. Dziennik Powszechny 1945 nr 178,191,196
5. op.cit. 1946 nr 42,328,331,338
6. Gazeta Radomska 1886 nr 53,54,55,94
7. op.vit. 1888 nr 1,9
8. op.cit. 1894 nr 15,16,17,20,24,41,67,68,69,71,74
9. op.cit. 1937 nr 9
10. Głos Ziemi Radomskiej 1945 nr 55,56,60,1 78
11. Głosy Sztubackie 1935 nr 1,2,3,4
12. Informacje własne zebrane drogą wywiadów
13. Kalendarz Radomski na rok przestępny 1916. Radom 1915 s.141
14. Kalendarz Ziemi Radomskiej na r.1913 Radom 1912 s.54
15. Korbut G.: Literatura polska t.1-4 W-wa 1929-1931
16. Kronika Radomska 1918 nr 2
17. Krzyżanowski J.: Dzieje literatury polskiej. Od początków do czasów najnowszych. W-wa 1969 s.675
18. Ku słońcu 1927 nr 1,2,3
19. op.cit. 1928 nr 6,9
20. Mileniszkin W.Z.: Wybierać kotwicę W-wa 1964 s.232
21. Nowe Książki 1969 nr 19 s.1289-1290
22. Polski Słownik Biograficzny Kraków 1935 t.1 s.173
23. op.cit. 1937 t.3 s.119
24. Promień 1929 nr 5-6,10
25. Radio i Telewizja 1963 nr 18 s.2
26. Skrodzki E./Wielisław/: Wieczory piątkowe W-wa 1962 s.385
27. Skoneczny St.: Z lasu. Wiersze partyzanckie. Radom 1946
28. Słodkowska E.: Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871 W-wa 1970 s.270 /Studium monograficzne/
29. Słowo Ludu 1949 nr 2,26
30. op.cit. 1951 nr 21,120,134,153,181 .252
31. op.cit. 1965 nr 237,337
32. Radom. Szkice z dziejów miasta. W-wa 1961 s.120
33. Słowo Ludu 1966 nr 4,33,327
34. op.cit. 1968 nr 341,345
35. op.cit. 1969 nr 49.232.514
36. Słowo Tygodnia 1953 nr 3
- 37.

37. Słownik współczesnych pisarzy polskich t.1-4 W-wa 1963-1966
38. Stolica 1962 nr 19 s.17
39. Tomczyk D.: Działalność teatralna, literacka i oświatowa Karola Hoffmana w Radomiu w latach 1888-1894/praca magisterska/.
40. Tomczyk Dm: Zasłużeni ludzie Radomia. Radom 1967 Wyd.2 s.29
41. Twórczość 1965 nr 7
42. Tygodnik Ilustrowany 1871 nr 196 s.157-168
43. op.cit. nr 197 s.177-178
44. Tygodnik Kulturalny 1964 nr 28 s.5
45. op.cit. nr 48 s.5
46. op.cit. 1965 nr 40 s.9
47. Tygodnik Radomski 1934 nr 1,2,3,6,7,8,9,10,11,17
48. Koronicki M.: Biografia Jana Bolesława Ozoga/praca na konkurs Radomskiego Towarzystwa Naukowego- 1966/
49. Ziemia Kielecka 1956 XI s.7
50. op.cit. XII s.14
51. op.cit. 1957 nr 7/10
52. Ziemia Radomska 1931 nr 112,292
53. op.cit. 1932 nr 3,46,81,82,83,65,100,228 211,274,295
54. op.cit. 1933 nr 228 38,41,43,47,62,65,66,77,117,125,128,131, 137,143,146,165,176,177,195,200,243,251,254,257,279 293
55. op.cit. 1934 nr 5,10,11,12,17,29,32,39,44,49,56,78,80,97,125,130 136,208,278
56. Znicz 1915 nr 1
57. Żagwie 1938 nr 1
58. Życie Literackie 1970 nr 33 s.12-13
59. Życie Radomskie 1935 nr 45
60. op.cit. 1936 nr 14
61. op.cit. 1947 nr 105,183,184,192
62. op.cit. 1948 nr 67,92,137,147,187,249,273,294,311,314,315,317, 324,331,347
63. op.cit. 1949 nr 40,41,62,150,338
64. op.cit. 1958 nr 122
65. op.cit. 1959 nr 89,91
66. op.cit. 1962 nr 18
67. op.cit. 1968 nr 293.299
68. op.cit. 1969 nr 229